

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIYASI

HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI
FAOLIYATI KURSANTI
TURMAMATOV MUZAFFAR,
HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI
KAFEDRASI O'QITUVCHISI
VOXOBJONOV DILMUROD

PROFILAKTIKA INSPEKTORI HAMDA INSPEKTOR-PSIXOLOG TOMONIDAN MAKTAB O'QUVCHILARI O'RTASIDA MAXSUS VA YAKKA TARTIBDAGI PROFILAKTIKA CHORA-TADBIRLARINI AMALGA OSHIRISH FAOLIYATIDA HAMKORLIKNI TAKOMILLASHTIRISH

***Annotatsiya:** Maqolada maktablarda o'quvchilarning ruhiy va jismoniy xavfsizligini ta'minlashda profilaktika inspektori va inspektor-psixologlar o'rtasidagi hamkorlikni takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Maktabda profilaktik tadbirlarni amalga oshirish, o'quvchilarni ijtimoiy muammolardan himoya qilish va psixologik yordam ko'rsatish bo'yicha huquqiy, pedagogik va psixologik nuqtai nazardan tahlil olib boriladi. Shuningdek, bunday hamkorlikni samarali tashkil etishdagi mavjud muammolar va kamchiliklar, shuningdek, ularni hal qilish yo'llari ko'rsatiladi.*

Maqolada, o'quvchilarni ijtimoiy xavfsizlikka, salbiy holatlarning oldini olishga qaratilgan profilaktika tadbirlari uchun huquqiy asoslar va qonuniy me'yorlar ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: *Profilaktika inspektori, inspektor-psixolog, maktab o'quvchilari, maxsus profilaktika tadbirlari, yakka tartibdagi profilaktika, hamkorlikni takomillashtirish, pedagogik yondashuv, psixologik yordam, ijtimoiy himoya, o'quvchi xavfsizligi, qonuniy asoslar, o'quvchilarga psixologik qo'llab-quvvatlash.*

Maktab ta'lim tizimida o'quvchilarning jismoniy va ruhiy holatlari birinchi navbatda e'tiborga olinishi kerak. Ularning psixologik holati va xavfsizligi ta'lim muassasasi tomonidan qo'llab-quvvatlanishi zarur. O'quvchilarning tarbiyaviy, ruhiy va jismoniy holatini yaxshilashda profilaktika inspektorlari va inspektor-psixologlarning hamkorligi katta ahamiyatga ega. Bunday hamkorlik nafaqat o'quvchilarning xavfsizligini ta'minlash, balki ularga psixologik yordam ko'rsatishda ham muhim o'rin tutadi.

❖ **Profilaktika inspektori va inspektor-psixologning roli**

-Profilaktika inspektori maktabda o'quvchilarning xavfsizligini ta'minlash, maktab ichidagi ijtimoiy muammolarni bartaraf etish, shuningdek, o'quvchilarning salbiy odatlar va xatti-harakatlarning oldini olishda faoliyat yuritadi. Uning asosiy vazifalari o'quvchilarning huquqlarini himoya qilish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashdan iboratdir.

-Inspektor-psixolog o'quvchilarning psixologik holatini doimiy ravishda kuzatadi, stress, depressiya, o'zini izolyatsiya qilish kabi ruhiy muammolarni aniqlaydi va ularga psixologik yordam ko'rsatadi. Ular o'quvchilarga ruhiy salomatlikni mustahkamlashda yordam berishadi va psixologik maslahatlar o'tkazadilar.

❖ **Hamkorlikni takomillashtirish**

Profilaktika inspektorlari va inspektor-psixologlarning samarali hamkorligi uchun bir nechta muhim jihatlari mavjud:

-Rejalashtirish va koordinatsiya: Profilaktika tadbirlarini amalga oshirishda aniq rejalashtirish va barcha tadbirlarni muvofiqlashtirish zarur. Bu jarayonda inspektor-psixologning psixologik yondashuvi va profilaktika inspektorining xavfsizlikka oid yondashuvi bir-birini to'ldirishi lozim.

-Pedagogik yondashuv: O'quvchilarning tarbiyasi va psixologik rivojlanishida bir-birini to'ldiruvchi pedagogik va psixologik yondashuvni amalga oshirish kerak. Bu, ayniqsa, salbiy odatlarning oldini olishda, shuningdek, o'quvchilarning sog'lom rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

-Ta'lim muassasalarining hamkorligi: Maktablar o'rtasida, ijtimoiy xizmatlar va psixologik xizmatlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, o'quvchilarga yaxshiroq yordam ko'rsatish imkonini yaratadi. O'quvchilarning psixologik va ijtimoiy holatini yaxshilashda davlat va nodavlat tashkilotlari bilan hamkorlik qilish zarur.

❖ Qonuniy va huquqiy asoslar.

-Maktabda o'quvchilarni himoya qilish va ularning xavfsizligini ta'minlash uchun huquqiy asoslar mavjud. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va Ta'lim to'g'risidagi qonun o'quvchilarning xavfsizligi, huquqlari va ijtimoiy himoyasini ta'minlashga qaratilgan. Shuningdek, O'quvchi huquqlarini himoya qilishga oid normativ hujjatlar maktabda o'quvchilarga nisbatan zarur psixologik yordam va xavfsiz yashash sharoitlarini yaratishga ko'maklashadi.

❖ Mavjud muammolar va kamchiliklar

-Resurslar etishmasligi: Maktablarda profilaktika tadbirlarini o'tkazish uchun zarur bo'lgan moliyaviy va inson resurslari etishmasligi mavjud.

-O'qituvchilarning yondashuvi: Ba'zi o'qituvchilar va ota-onalar psixologik yordamni to'g'ri tushunmasliklari mumkin. Bu esa o'quvchilarga kerakli yordamni vaqtida ko'rsatishga xalaqit beradi.

-O'quvchilarning o'zlarini himoya qilishdagi qiyinchiliklar: Ba'zi hollarda o'quvchilar o'z huquqlarini himoya qilishni o'zlariga yuklatishadi, bu esa ular uchun qiyinchiliklar yaratishi mumkin.

❖ **Hamkorlikni takomillashtirish**

Profilaktika inspektorlari va inspektor-psixologlarning samarali hamkorligi uchun bir nechta muhim jihatlari mavjud:

-Rejalashtirish va koordinatsiya: Profilaktika tadbirlarini amalga oshirishda aniq rejalashtirish va barcha tadbirlarni muvofiqlashtirish zarur. Bu jarayonda inspektor-psixologning psixologik yondashuvi va profilaktika inspektorining xavfsizlikka oid yondashuvi bir-birini to'ldirishi lozim.

-Pedagogik yondashuv: O'quvchilarning tarbiyasi va psixologik rivojlanishida bir-birini to'ldiruvchi pedagogik va psixologik yondashuvni amalga oshirish kerak. Bu, ayniqsa, salbiy odatlarning oldini olishda, shuningdek, o'quvchilarning sog'lom rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

-Ta'lim muassasalarining hamkorligi: Maktablar o'rtasida, ijtimoiy xizmatlar va psixologik xizmatlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, o'quvchilarga yaxshiroq yordam ko'rsatish imkonini yaratadi. O'quvchilarning psixologik va ijtimoiy holatini yaxshilashda davlat va nodavlat tashkilotlari bilan hamkorlik qilish zarur.

❖ **Qonuniy va huquqiy asoslar**

O'quvchilarni himoya qilish va xavfsizligini ta'minlash uchun mavjud huquqiy asoslar keng qamrovli. O'zbekiston Respublikasining **Konstitutsiyasi, Ta'lim to'g'risidagi qonun, va O'quvchi huquqlarini himoya qilishga oid normativ hujjatlar** maktabda o'quvchilarga nisbatan zarur psixologik yordam va xavfsiz yashash sharoitlarini yaratishga

ko'maklashadi. Masalan, **O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonun** maktabda ta'lim olayotgan o'quvchilarni ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashda, ularning psixologik salomatligini himoya qilishda asosiy huquqiy mexanizm hisoblanadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning huquqlarini himoya qilish bo'yicha **BMTning Bolalar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi** ham o'zining ahamiyatiga ega.

❖ **Chet el tajribasi**

Chet el davlatlarida o'quvchilarning psixologik va jismoniy xavfsizligini ta'minlashda samarali hamkorlikni tashkil etishda quyidagi tajribalar muhim ahamiyatga ega:

1) **Shvetsiya:** Shvetsiyada maktablar o'rtasida psixologik yordam ko'rsatish va xavfsizlikni ta'minlashda davlatning alohida ishtiroki mavjud. Har bir maktabda psixologlar va profilaktika inspektorlari mavjud bo'lib, ular o'quvchilarning psixologik va ijtimoiy muammolariga tezkor javob berishadi.

2) **Finlyandiya:** Finlyandiya ta'lim tizimida psixologik yordam va profilaktika inspektorlari o'rtasidagi hamkorlik samarali ishlaydi. O'quvchilarning salbiy holatlarning oldini olish uchun keng qamrovli dasturlar va kurslar taqdim etiladi.

3) **AQSh:** AQShda o'quvchilarni himoya qilish, ularni ijtimoiy xavfsizlikka qaratilgan profilaktika tadbirlari muntazam ravishda o'tkaziladi. Bu jarayonda psixologik yordamni taklif etish, stress va depressiyaning oldini olish, o'quvchilarga ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish orqali amalga oshiriladi.

❖ **Mavjud muammolar va kamchiliklar**

-Resurslar etishmasligi: Maktablarda profilaktika tadbirlarini o'tkazish uchun zarur bo'lgan moliyaviy va inson resurslari etishmasligi mavjud.

-O'qituvchilarning yondashuvi: Ba'zi o'qituvchilar va ota-onalar psixologik yordamni to'g'ri tushunmasliklari mumkin. Bu esa o'quvchilarga kerakli yordamni vaqtda ko'rsatishga xalaqit beradi.

-O'quvchilarning o'zlarini himoya qilishdagi qiyinchiliklar: Ba'zi hollarda o'quvchilar o'z huquqlarini himoya qilishni o'zlariga yuklatishadi, bu esa ular uchun qiyinchiliklar yaratishi mumkin.

Mavjud muammolar va kamchiliklar va ularga yechimlar:

1. Resurslar etishmasligi

Muammo: Maktablarda profilaktika tadbirlarini o'tkazish uchun zarur bo'lgan moliyaviy va inson resurslari etishmasligi mavjud. Bu holat profilaktika tadbirlarini to'g'ri va samarali amalga oshirishga to'sqinlik qiladi. Resurslar etishmasligi, ayniqsa kichik yoki qishloq hududlaridagi maktablardagi profilaktika tadbirlariga zarar yetkazishi mumkin.

Yechimlar:

-Mahalliy va mintaqaviy byudjetlarni kengaytirish: Maktablarda profilaktika tadbirlari o'tkazish uchun moliyaviy resurslarni ajratish, shu jumladan davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va lokal byudjetlardan foydalanish zarur. Shuningdek, **nodavlat tashkilotlar** va **xayriya jamg'armalari** tomonidan qo'shimcha mablag'lar jalb qilinishi mumkin.

-Tashqi hamkorlik va grantlar: Mahalliy va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish, shuningdek, grantlar va moliyaviy yordam olish yo'llarini izlash zarur. Bunda, xalqaro tashkilotlar, masalan, **UNICEF**, **BMTning Bolalar fondi** va **Qizil Xoch** kabi tashkilotlar bilan hamkorlikda o'quvchilarga psixologik yordam ko'rsatish va profilaktika tadbirlarini moliyalashtirish mumkin.

-Volontyorlik tarmog'ini kengaytirish: Maktablarda o'quvchilar va o'qituvchilarni profilaktika tadbirlariga jalb qilish orqali resurslarni samarali ishlatish. Volontyorlar va ijtimoiy ishchilar o'quvchilarga yordam ko'rsatish, tadbirlarni o'tkazishda qo'llaniladigan yordamchilardan bo'lishi mumkin.

2. O'qituvchilarning yondashuvi

Muammo: Ba'zi o'qituvchilar va ota-onalar psixologik yordamni to'g'ri tushunmasliklari mumkin. Bu esa o'quvchilarga kerakli yordamni vaqtida ko'rsatishga xalaqit beradi. Ba'zan, ota-onalar va o'qituvchilar psixologik yordamni o'quvchilarga «zaiflik» yoki «yomonlik» deb hisoblashadi, bu esa o'quvchilarning ruhiy salomatligini yaxshilashga to'sqinlik qiladi.

Yechimlar:

-O'qituvchilarni va ota-onalarni ma'lumot bilan ta'minlash: O'qituvchilar va ota-onalar uchun psixologik yordam va profilaktika tadbirlari haqida maxsus treninglar va seminarlar tashkil etish zarur. Bu traininglarda psixologik yordamning ahamiyati, u qanday qilib o'quvchilarga foyda keltirishi mumkinligi va bu jarayonning tasavvuri bo'yicha tushuncha berish kerak.

-Psixologik bilimlarni o'qituvchilarni tayyorlash kurslariga qo'shish: Ta'lim tizimida o'qituvchilarning psixologik yondashuvlarini rivojlantirish uchun psixologik bilimlarni o'qituvchilarni tayyorlash dasturlariga qo'shish zarur. Bu dasturlar, o'qituvchilarga o'quvchilarning ruhiy holatini aniqlash, ularga kerakli yordam ko'rsatish va ular bilan ishlash usullarini o'rgatishi kerak.

-Aloqada ochiqlikni yaratish: Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida doimiy va ochiq muloqotning o'rnatilishi zarur. Shuningdek, ota-onalar uchun o'quvchilarning ruhiy holatini yaxshilash bo'yicha maxsus kurslar va targ'ibot tadbirlari tashkil etish, o'qituvchilar va ota-onalarni psixologik yordamning ahamiyati haqida xabardor qilish zarur.

3. O'quvchilarning o'zlarini himoya qilishdagi qiyinchiliklar

Muammo: Ba'zi hollarda o'quvchilar o'z huquqlarini himoya qilishni o'zlariga yuklatishadi, bu esa ular uchun qiyinchiliklar yaratishi mumkin. O'quvchilar, ayniqsa, yosh bo'lganlarida, o'zlarini himoya qilishda yoki psixologik yordamga murojaat qilishda o'zlarini noqulay his qilishlari

mumkin. Bu holat ularda xavfsizlik va psixologik yordam olishga bo'lgan ishonchsizlikni yaratadi.

Yechimlar:

-Huquqiy ma'lumotlar va psixologik yordamga murojaat qilishni

o'rgatish: O'quvchilarga o'z huquqlari va psixologik yordam olish imkoniyatlari to'g'risida ma'lumot berish. Bu ma'lumotlarni sinfda o'qituvchi yoki psixolog o'tkazgan maxsus darslar, treninglar yoki seminarlar yordamida taqdim etish mumkin. Bu, o'quvchilarga o'zlarini himoya qilishda zarur bo'lgan bilim va ishonchni beradi.

-Ruhiiy qo'llab-quvvatlash guruhlarini tashkil etish: Maktablarda o'quvchilarga yordam berish uchun psixologik qo'llab-quvvatlash guruhlarini tashkil etish. Bu guruhlar o'quvchilarni o'z muammolari haqida gapirishga undaydi, ular bir-birini tushunib, yordam ko'rsatishlari mumkin.

-O'quvchilarning o'zini hurmat qilishini rivojlantirish: O'quvchilarda o'ziga nisbatan hurmat va ishonchni rivojlantirish, ularni o'z huquqlarini himoya qilishga tayyorlash. Buning uchun maktabda maxsus treninglar, "o'zini hurmat qilish" mavzusida darslar o'tkazish mumkin. Bu, o'quvchilarga ruhiy va jismoniy xavfsizligini ta'minlashda muhim bo'lgan o'ziga ishonchni oshiradi.

Profilaktika tadbirlarini amalga oshirishda yuzaga kelayotgan muammolar va kamchiliklar – resurslar etishmasligi, o'qituvchilarning yondashuvi va o'quvchilarning o'zlarini himoya qilishdagi qiyinchiliklar – maktablarda o'quvchilarni psixologik yordam bilan ta'minlash va xavfsizlikni ta'minlashga to'sqinlik qilmoqda. Biroq, har bir muammoga qarshi aniq va samarali yechimlar ishlab chiqish mumkin. Buning uchun moliyaviy va inson resurslarini samarali boshqarish, o'qituvchilar va ota-onalarni psixologik yordam haqida o'rgatish, o'quvchilarga o'z huquqlarini himoya qilishni o'rgatish zarur. Faqat shu yo'l bilan o'quvchilarning psixologik va jismoniy xavfsizligini ta'minlashda muvaffaqiyatga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2014.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-martdagi PQ-2833-son qarori "Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son Farmoni "Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida".
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Profilaktika inspektorlari faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarorlari.
6. Kriminologiya / mualliflar jamoasi. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.
7. Huquqbuzarliklar profilaktikasi / mualliflar jamoasi. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2021.
8. Jamoat xavfsizligini ta'minlash asoslari. – Toshkent, 2019.
9. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi rasmiy ma'lumotlari va statistik to'plamlari.
10. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi (lex.uz) elektron ma'lumotlar bazasi.
11. Ilmiy maqolalar va tezislar to'plami: "Huquqbuzarliklar profilaktikasining dolzarb masalalari". – Toshkent, 2022.
12. G.G. Zhukov, M.A. Sokolov, "Jinoyatchilikni oldini olish: Amaliy yondashuvlar" (Germaniya tajribasi), 2019.
13. H. Tanaka, "Yaponiyaning jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimi" (Yaponiya tajribasi), 2021.
14. D. Smith, "Jinoyat oldini olish va profilaktika: Angliya va Uelsda yondashuvlar", 2020.

15. S.J. O'Malley, "Community Policing and Crime Prevention: The US Experience." – Journal of Criminal Justice, 2018.
16. M. Hoffmann, "Criminal Prevention Strategies: A Comparative Study of European Approaches," – Journal of International Criminology, 2021.